

STANISŁAW KOPEĆ
Posel na Sejm RP
Dyrektor Zespołu Szkół Mechanizacji Rolnictwa
w Stargardzie Szczecińskim

ZWIĄZKI DORADZTWA Z OŚWIATĄ ROLNICZĄ (ROLNICZE SZKOLNICTWO ŚREDNIE I WYŻSZE)

1. Wstęp

Rozpoczęte na początku lat 90-tych przemiany w polskim rolnictwie, szczególnie w byłych PGR, SKR, RSP, zmusiły Ośrodki Doradztwa Rolniczego do radykalnych zmian organizacyjnych, programowych i osobowych. Zmianom tym z różnych przyczyn nie sprostały, w stopniu wystarczającym, szkoły rolnicze. Stworzyło to swoistą barierę między doradcą a nauczycielem szkoły rolniczej.

Problem zawarty w tytule jest w Polsce znacznie trudniejszy ze względu na wielkość średniego szkolnictwa rolniczego w naszym kraju (633 szkoły rolnicze i 189,4 tys. uczniów - co przeciętnie stanowi około 15 szkół na 1 ODR). W różnych województwach kształtuje się od 6-8 szkół do 28 szkół. Istnieją ponadto 292 szkoły podległe Ministerstwu Edukacji Narodowej kształcące głównie w zakresie przetwórstwa żywności i usług gastronomicznych. Związki między szkołami rolniczymi a ODR-ami nie mają charakteru formalnego, a udział doradztwa w planach nauczania w szkołach rolniczych jest minimalny. Nie jest to pocieszające, zwłaszcza jeśli uwzględnimy sposoby (fazy) ilościowego i jakościowego zaspokojenia potrzeb edukacyjnych⁽¹⁾:

1. Zaspokojenie potrzeb edukacyjnych mieszkańców wsi przez wszystkie szkolące instytucje oświatowe położone na wsi jak i w mieście, tworzące szeroko dostępną i zróżnicowaną sieć kursów i szkoleń zarówno dla młodzieży, jak i osób dorosłych,

(1) J. Górecki: Potrzeby edukacyjne ludności rolniczej i wiejskiej w świetle modernizacji i integracji polskiego rolnictwa z Unią Europejską, (w:) „Doradztwo rolnicze jako ogniwo systemu wiedzy rolniczej w procesach modernizacji wsi i rolnictwa oraz integracji z Unią Europejską”. Warszawa - Poświętne 1996 (materiały konferencyjne).

2. Proces kształcenia nie powinien być zbyt sformalizowany i sztywny programowo, ale nastawiony na zdobywanie umiejętności i kompetencji, a nie na zdobywanie formalnych zawodów,
3. Podstawową rolą w kreowaniu potrzeb edukacyjnych rolnictwa i wsi winny pełnić ODR-y, których funkcje i zadania wymagają dalszego rozwoju.

2. Związki doradztwa ze szkołą rolniczą - moje doświadczenia z lat 1970-1996, z regionu Pomorza Zachodniego

Moje doświadczenia dotyczące związków szkoły z ODR-em datują się od 27 lat i dotyczą bezpośrednio współpracy i współdziałania Zespołu Szkół Mechanizacji Rolnictwa w Stargardzie Szczecińskim (którym kieruję od kilkunastu lat), najpierw z WOPR-em, a później WODR-em Barzkowice w woj. szczecińskim i szczecińską Akademią Rolniczą. Doświadczenia te miały różne okresy, które podzieliłbym na lata siedemdziesiąte, osiemdziesiąte, początek lat dziewięćdziesiątych i ostatnie 3-4 lata - okres 1992-1996.

Istotne znaczenie dla tych związków miała wprowadzona w 1991 roku ustawa „O systemie oświaty” i zmiana podległości szkół rolniczych od wojewody bezpośrednio do MRiGŻ. W latach 1990-1992 nastąpiło znaczne rozluźnienie tych związków. Żadna ze stron nie była formalnie zobowiązana do realizacji choćby pewnych obszarów współdziałania.

Kontakty zaczęły się rozluźniać z chwilą rozpadu PGR, RSP, SKR i z chwilą kiedy rozpoczął się proces prywatyzacyjny. Dla ówczesnych WOPR-ów również rozpoczął się proces przekształceń. Zanim rozpoczęła się „rewolucja ustrojowa” w rolnictwie szkoły rolnicze o wiele częściej zapraszały pracowników służb doradczych i odwrotnie. Związki szkół i ODR-ów w tym okresie były najczęściej bardzo luźne i nieformalne mimo, że podlegały temu samemu resortowi. W takiej sytuacji rozwiązaniem stała się restrukturyzacja doradztwa i modelu pracy szkoły rolniczej w taki sposób, aby zaczęły one wytwarzać interesujące społeczność rolniczą „produkty”.

Oznaczało to zmianę orientacji z kierunku „góra-dół” na orientację „dół-góra”. Wymusiło to również zmianę w filozofii funkcjonowania ODR, szkół rolniczych i akademii rolniczych (choć może w mniejszym stopniu), a także funkcjonowanie wzajemnych związków.

Dobrze rozumiana i właściwie usytuowana współpraca ODR - szkoła rolnicza jest gwarantem powodzenia przemian w polskim rolnictwie.

3. Warunki przekształceń szkół rolniczych i ODR-ów - mocne i słabe strony - szanse współpracy.

Analizując konieczność współpracy szkół rolniczych z ODR na etapie przekształceń można szybko spostrzec, że ODR-y dokonały przemiany organizacyj-

nej, programowej, osobowej i materialnej najszybciej. Powodem tych szybkich zmian było właśnie oddolne parcie rolnictwa na nowy typ usług doradczych.

Dokonane zmiany strukturalne na wsi wymusiły nowe warunki pracy ośrodków doradztwa rolniczego gwarantujące utrzymanie się na rynku usług doradczych.

ODR-ów jest znacznie mniej niż szkół. W związku z tym szybciej można było dokonać przemiany w jednym ośrodku wojewódzkim niż w 10-24 placówkach szkół rolniczych. Ośrodek decyzyjny i zarządzający jakim jest dziś MRiGŻ, winien przenieść przykład na obszar średniego szkolnictwa rolniczego. Brak formalnych związków w dotychczasowym systemie pomiędzy ODR a szkołami rolniczymi należałoby zastąpić obligatoryjną współpracą.

Posługując się dokonaną w 1994 roku „Analizą stanu i warunków rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce - analiza SWOT”, przedstawioną w projekcie FAPA pn: „Koordynacja rozwoju doradztwa rolniczego” (FAPA/ASAP, W-wa 1994), można dokonać przeglądu obszarów wspólnych tak po stronie mocnych stron, jak i zagrożeń, szans czy wreszcie stron słabych. Autor wyeksponował te, które jego zdaniem są najbardziej interesujące, a mianowicie:

● MOCNE STRONY

1. Wysokie kwalifikacje kadry zarządzającej ośrodkami doradztwa rolniczego,
2. Uspołecznienie doradztwa - dobra współpraca dyrekcji ODR z radami społecznymi reprezentującymi interesy klientów doradztwa,
3. Dobre i właściwie przygotowywane programy doradztwa rolniczego - ustalanie priorytetów z udziałem rad społecznych, pracowników ODR i administracji państwowej,
4. Dobrze wyposażona i nowoczesna baza szkoleniowa,
5. Rosnąca liczba liderów doradztwa - dobrze przeszkolonych w kraju i za granicą, chłonnych na nowoczesną wiedzę i innowacje rolnicze,
6. Postęp w poziomie wydawnictw fachowych przygotowywanych i wydawanych na bazie własnej, nowoczesnej poligrafii,
7. Prowadzenie doradztwa w warunkach gospodarki rynkowej.

● ZAGROŻENIA, BARIERY

1. Brak ustawy parlamentarnej o systemie doradztwa rolniczego,
2. Utrzymywanie stanu niepewności co do przyszłości ODR,
3. Niedostateczny nacisk w uczelniach rolniczych i placówkach naukowo-badawczych (mała aktywność) na przekazywanie wiedzy i wyników badań do praktyki,
4. Brak wyraźnego wyzwania pod adresem nauki i służb doradczych ze strony praktyki gospodarczej.

● MOŻLIWOŚCI, SZANSE

1. Zabezpieczenie przez ODR połączenia problemów rolników z zadaniami badawczymi instytutów badawczych i uczelni rolniczych,
2. Lepsza organizacja i koordynacja badań stosowanych, których wyniki mogą być bezpośrednio wykorzystane w praktyce,
3. Zdecydowanie większe niż dotychczas wykorzystanie pracowników naukowych uczelni wyższych i instytutów branżowych w działalności doradczej i umożliwienie im wykorzystania zadań zleconych z zakresu doradztwa rolniczego, finansowanych przez MRiGŻ,
4. Dostęp do nowoczesnej wiedzy w zakresie technologii wytwarzania, marketingu produktów rolniczych i spożywczych, przedsiębiorczości, informacji rynkowej itp. przy wykorzystaniu krajowego potencjału intelektualnego uczelni wyższych i instytutów badawczych oraz pomocy zagranicznej (programy i fundacje krajów UE i USA),
5. Rozwój regionalnych modeli doradztwa rolniczego i przepływu informacji w rolnictwie,
6. Rozwój regionalnych programów rozwoju gospodarczego przy aktywizacji społeczności lokalnych, samorządów terytorialnych i mieszkańców wsi,
7. Personifikacja współpracy w zakresie doradztwa na rzecz producentów i przetwórców pomiędzy pracownikami nauki, doradztwa, oświaty, samorządów i administracji,
8. Usprawnienie bieżącego przepływu informacji z nauki do praktyki gospodarczej i odwrotnie,
9. Rozszerzenie współpracy ODR ze szkołami rolniczymi celem zwiększenia efektywności nauczania, szkolenia rolników i przepływu informacji.

● SŁABE STRONY

1. Niedostateczne wykształcenie i przygotowanie ekonomiczne doradców,
2. Słabe przygotowanie młodej kadry doradczej w zakresie metodyki doradztwa,
3. Niedostateczny stopień współpracy doradztwa z nauką,
4. Ograniczone środki finansowe na realizację zadań doradczych: działalności statutowej i zadań zleconych,
5. Niskie pensje pracowników doradztwa powodujące selekcję negatywną kadry ODR,
6. Brak dobrych programów podnoszenia kwalifikacji zawodowych pracowników doradztwa, zwłaszcza w zakresie metodyki doradztwa,

7. niesprawny system przepływu informacji z nauki do praktyki i odwrotnie,
8. ubogi system komunikowania się z rolnikami - telefony, środki transportu,
9. słaby warsztat większości doradców w zakresie form, metod i środków doradztwa oraz wiedzy w zakresie gospodarki rynkowej,
10. niedostateczne oprogramowanie rozwijanego doradztwa komputerowego w ODR,
11. brak systemu określającego wymogi dla przyszłych doradców - specjalistów ODR,
12. brak spójnego systemu powiązań między nauką, oświatą, doradztwem i praktyką gospodarczą,
13. nieuregulowana sytuacja prawna ODR i doradców.

4. ODR-y i szkoły rolnicze - zależność - warunki - cechy i obszary współpracy

Chciałbym się teraz zatrzymać na doradztwie państwowym całkowicie finansowanym z budżetu państwa bez pobierania opłat za usługi doradcze. Model ten jest zgodny ze sposobem prowadzenia szkół podległych MRiGŻ. Ministerstwo przekazuje swoje uprawnienia wojewodom. Warunki realizacji tej polityki przedstawiła w artykule „Doradztwo rolnicze w procesie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich - znaczenie, wyzwania, zagrożenia i szanse” Pani prof. K. Duczkowska-Małysz⁽²⁾. Zgadzam się z autorką, że wśród 7 programów modernizacji rolnictwa i wielofunkcyjnego rozwoju wsi zawartych w strategii dla Polski, w IV węzłowym programie „Rozwój obszarów wiejskich” znaczenie priorytetowe ma program 7 pt.: „Rozwój nowoczesnych form kształcenia, oświaty, doradztwa rolniczego, socjalno-bytowego na wsi”. Ważne dla tematu są także stwierdzenia jakie padły podczas seminarium poświęconemu roli i zadaniom doradztwa rolniczego w procesach modernizacji i integracji rolnictwa polskiego z Unią Europejską w senacie RP, w kwietniu 1996 roku, a mianowicie:

1. Gdzie jak nie w ODR rolnik ma poszukiwać odpowiedzi na podstawowe pytania dotyczące problemów produkcyjnych;
2. Kompetencje ODR-ów i ich baza są niezbywalną wartością, której potencjał musi być wykorzystany w dalszych przemianach - ja dodaję również - przez szkoły rolnicze, na terenie województwa;

(2) Zob. K. Duczkowska-Małysz: Doradztwo rolnicze w procesie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich - znaczenie, wyzwania, zagrożenia i szanse. „Wieś i Doradztwo” 1996, nr 2, s. 2-8.

3. Dla zdobycia nowych umiejętności i wiadomości z zakresu ekonomii rynku, marketingu, organizacji i zarządzania firmą jaką jest gospodarstwo, muszą się rozwinąć różne formy oświaty pozaszkolnej o charakterze kursowym, dostępne dla dorosłych rolników i mieszkańców wsi;
4. Do ODR-ów należy skierować w trybie interwencji państwa znaczne środki (które są stale zbyt małe w stosunku do potrzeb) na szkolenia, kursy materiały i sprzęt związany z doskonaleniem zawodowym.

„Najslabszą stroną polskiego systemu doradztwa jest brak systemu czyli skoordynowanego układu elementów uporządkowanych wg określonych zasad, powiązanych wzajemnie ze sobą więzami tak że tworzą całość”⁽³⁾, z czym należy się w pełni zgodzić. Trzeba podkreślić, że spośród zadań realizowanych przez doradztwo w krajach wysoko rozwiniętych „Związki z instytucjami naukowo-badawczymi i szkołami rolniczymi są obowiązkowe i stały się nieodłącznym elementem działalności pozostającej w znacznej mierze pod nadzorem i kontrolą tych, którym usługi mają świadczyć”⁽⁴⁾ np. izb rolniczych, rad szkół, społecznych rad doradztwa rolniczego.

Opowiadam się za:

- organizacyjno-prawnym uregulowaniem doradztwa, w którym zostanie ustawowo zapisany obowiązek współpracy ze szkołami rolniczymi,
- zapisem w statutach szkół rolniczych obowiązkowych form współpracy (w ramach regionu) z terytorialnym ODR-em,
- zmianą zasad finansowania szkół i ODR-ów,
- przyporządkowaniem wojewodzie szkół i ODR-ów w zakresie realizacji regionalnej polityki rolnej,
- pełnieniem funkcji koordynacyjnej przez ODR w przepływie informacji; informacje o wynikach zakończonych badań rolniczych, ekonomicznych, socjologicznych, psychologicznych otrzymane bezpośrednio od wyższych uczelni i instytucji naukowych lub pośrednio z Systemu Informacji o Badaniach powinny być przetwarzane w ODR i przekazywane rolnikom i szkołom rolniczym,
- ścisłym powiązaniem nauki z praktyką, uwzględnianiem w ocenie dorobku naukowego pracowników naukowych i instytucji naukowych wyników uzyskiwanych we współpracy z praktyką rolniczą,
- powiązaniem nauki z praktyką, poczynając już od szczebla województwa (instytuty branżowe, uczelnie i szkoły rolnicze oraz instytucje pracujące na rzecz rolnictwa i gospodarki żywnościowej).

(3) K. Duczkowska-Małysz, op.cit.

(4) K. Duczkowska-Małysz, op.cit. s. 8

Realizacja przedstawionych zmian mogłaby być dokonana, parafrazując powiedzenie: „Jeżeli czegoś nie można zmienić z potrzeby to trzeba tego dokonać z przymusu”.

Jakimi cechami w najbliższych latach doradztwo winno się charakteryzować:

1. Zdolnością do zaspokojenia potrzeb wszystkich odbiorców usług doradczych oraz uczestników systemu poprzez:

a) ściślejsze powiązanie doradztwa z nauką, co spowoduje:

- lepsze jakościowo porady;
- lepsze rozeznanie potrzeb badawczych i doradczych;
- lepsze rozwiązania technologiczne oraz bardziej efektywne zarządzanie gospodarstwami rolniczymi z uwzględnieniem potrzeb rynku;
- wsparcie doskonalenia zawodowego i społecznego producentów i mieszkańców wsi;
- szybkie dotarcie do źródeł informacji o wynikach badań naukowych;
- możliwość korzystania z porady u wysokiej klasy specjalistów;

b) społeczną identyfikację potrzeb oraz opiniowanie wykonywanych zadań doradczych;

2. Zdolnością efektywnego działania, przy ograniczonych środkach, poprzez dopasowanie doradztwa do istniejących realiów organizacyjnych i ekonomicznych w rolnictwie oraz uwzględnienie celów strategicznych polityki rządu i państwa;

3. Elastycznością - zdolnością do rozwoju i przeobrażeń w kierunku nowych potrzeb reformowanej gospodarki, w tym rolnictwa;

4. Wysokim imażem doradztwa - system doradztwa będzie musiał być przyjazny dla klientów poprzez profesjonalne wykształcenie doradców, ich wiarygodność, dobre wynagrodzenie ich pracy i szybkie reagowanie na potrzeby doradcze rolników.

Cechy te są zbliżone do tych, z którymi będą się musiały identyfikować szkoły rolnicze realizujące rządowy program „Koncepcja kształcenia młodzieży wiejskiej w szkołach średnich Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej”. Dotyczy to w szczególności:

a) trzech nowych typów zawodów na poziomie średnim:

- technik agrobiznesu z 11 specjalnościami,
- technik żywienia i gospodarstwa domowego,
- technik urządzania terenów wiejskich i środowiska.

b) powstawania centrów kształcenia praktycznego,

c) tworzenia sieci indywidualnych gospodarstw jako bazy praktycznej nauki zawodu (na wzór niektórych państw Europy Zachodniej),

d) nowej roli Krajowego Centrum Doksztalcania Nauczycieli Szkół Rolniczych w Brwinowie.

Obszary wzajemnego przenikania się i uzupełniania ODR-ów i szkół rolniczych będą dotyczyły, a w wielu przypadkach już dotyczą:

- zmian w programach nauczania MRiGŻ, MEN (szczególnie programów autorskich),
- zmian w statutach szkół średnich, wyższych i ODR,
- programów współpracy CDNSR w Brwinowie i CDiEwR w Poznaniu,
- wzajemnego przenikania się 3 podmiotów w opracowaniach regionalnych programów rozwoju rolnictwa i gospodarki żywnościowej (odpowiedzialności za ich realizację),
- wzajemnych obszarów współpracy ODR, ze średnimi i wyższymi szkołami rolniczymi, podlegających okresowej ocenie efektywności,
- obszarów systemowego uzupełniania wiedzy - szczególnie nauczycieli praktycznej nauki zawodu i przedmiotów - zawodowych - w zakresie polityki regionalnej, technologii, ekonomiki, nowości technicznych, itp.
- regionalnego systemu doskonalenia nauczycieli, w tym uzyskania stopnia specjalności,
- wykorzystania nowopowstających centrów kształcenia praktycznego,
- wzajemnej promocji i szybkiego przebiegu przepływu informacji (w tym techniki sieci komputerowej i modemu w każdej szkole),
- usług poligraficznych, dydaktycznych, filmów video itp.,
- wzajemnych usług badawczych i doświadczeń,
- tworzenia sieci gospodarstw indywidualnych jako bazy praktycznej nauki zawodu,
- wielu innych zagadnień wynikających ze specyfiki regionu rolniczego i typu szkoły.